

ZELEI MIKLÓS

MINDEN SZÉPEN ÖSSZECSENG

VISZÁKI BESZÉLGETÉS SZARVAS JÓZSEF SZÍNMIŰVÉSSZEL

Az Őrség élni fog. Középosztályát 1950–53 között kitelepítéssel semmisítették meg, a kilencvenes évek elejétől kezdve azonban mind több a betelepülő. Nekik is részüik van abban, hogy ébrednek a tájegység történelmi emlékezete és mai öntudata. Ennek egyik jele, hogy rendszeresen tartanak fesztiválokat – turisztikai céllal is. A Sülyi Péter vezette Őri Alapítvány támogatásával 1994 óta minden pünkösdkor megrendezik A virágzás napjai elnevezésű, négynapos ösztönművészeti fesztivált, hét éve kezdték el a szerek és porták Hétrétország nevű fesztiválját. 2006-ban pedig az Élő Emlékezet Ünnepeit indították el Róka Zsuzsa kezdeményezésére. Az Élő Emlékezet bejárja az Őrség falvait, 2007. október 23-án Viszákra érkezett. Ebből az alkalomból beszélgettünk Szarvas József viszáki betelepülttel, a Nemzeti Színház művészeivel az Őrségről és a Hortobágyról.

Szarvas József viszáki otthonában

- Hol is vagyunk mi most?
- Az Őrségben, Viszákban, a Fő utcában, Szarvas Józsefnek az ő maga által megvásárolt házában.
- Régóta élsz itt?
- Találkoztam 2007 kora őszén egy őrségi rendezvényen egy harminc éve itt lakó, de nem ide született emberrel, és elmondtam neki, hogy miket csináltunk itt a faluban: március 15. megünneplése, falunap, és készülünk október 23-ára, a kitelepítettek emlékére egy rendezvénnyel. Megkérdezte: „Te! Mióta

vagy itt a faluban?” „Nyolc éve.” „Nyolc éve? És neked engedik, hogy ilyen mélyen beleszólj az életükbe?” „Igen.”

– *Innen jársz föl Pestre?*

– Dehogy! Pesten élek, de ez a viszáki bázis nekem megvan. És hogy ilyeneket tudok csinálni, az annak köszönhető, hogy Avas József itt a polgármester. Helybeli ember, megélhetésére nézve nemzetközi árufuvarozó.

– *Mióta ismered?*

– Négy éve ismerjük egymást, tavaly lett polgármester. Ennek is története van. Egyszer arról kezdtünk el beszélgetni, hogy mi lenne, ha te lennél a polgármester. „Mi lenne – kérdezett vissza Avas József –, ha én lennék a polgármester?” Igen, mit csinálnál? „Mit csinálnék?” A beszélgetésünkben szépen összerakódott nagyon sok egyező gondolat, érzelmi érték, sok hasonlóság. És megállapítottuk, hogy mi tudnánk együtt dolgozni! Már korábban is gyakran beszélgettem a falusiakkal, és kiderült: elfogadnák, hogy Jóska legyen a polgármester. Ettől fogva nekem már felelősségem van abban, hogy itt mi történik, hogy mi lesz ezzel a faluval.

– *Milyen felelősség?*

– Annak a felelőssége, hogy az emberek elhitték, amit mondtam nekik.

– *Hová valósi vagy?*

– Hajdú-Biharban születtem, Debrecenben, a kórházban. De Kónya tanyai vagyok.

– *Kónya a Hortobágyon van, kitelepítetteket vittek oda. A te szüleid ott őslakosok?*

– Nem. Anyám hortobágyi, apám Ebes környéki volt. Ebes határába hurcolták a szegedi kitelepítetteket. A református templom kertjében 1997-ben az ő emlékükre állítottak emlékművet, 2007 októberében pedig a kommunista diktatúra magyarországi munkatáboraiiban elhunyt áldozatok emlékére. Az ötvenes évek elején Magyarországon körülbelül tízezer embert deportáltak kényszermunkatáborokba. Huszonkét őrségi faluból mintegy félezer embert hurcoltak el családostul, a gyerekeikkel együtt, bírói ítélet nélkül, fegyveres őrizet alatt a Hortobágyra. Foglyok voltak még az ott született csecsemők is! Hallgatás övezte ezt a történetet is, emiatt csak a közelmúltban kezdett összeállni a névsor, a félezres szám nem végleges. De annyi máris látszik, hogy az akkori Őrség nyolcezer lakosának hét százalékát hurcolták el. Nagyon nagy szám. Különösen, ha azt vesszük tekintetbe, hogy – a korszak szóhasználatával – a kulákokat sújtotta ez a borzalom. Mai magyarra ezt úgy fordíthatnánk, hogy az Őrvidék középosztályát hurcolták el, és semmisítették meg társadalmi értelemben. A gazdálkodni, termelni, tervezni tudó embereket. Sokukat nemcsak társadalmi létüktől, hanem az életüktől is megfosztottak. Rájuk, az ártatlan áldozatokra emlékeztető síremléket azután állították föl 2007 őszén Ebesen, amely a tizenkét hortobágyi munkatábor egyik helyszíne volt, hogy előzőleg megtalálták ott egy férfi, egy nő és egy gyermek csontvázát. Nagyon valószínű, hogy a munkatáborban meghalt, névtelenül eltemetett kitelepítettek csontjai kerültek elő a föld alól. Én pedig oda jártam iskolába, és minderről nem tudtam semmit.

– *Ebesre jártál iskolába?*

– Ott volt az iskola. De mi nem sokat tudtunk minderről. Hallottuk, hogy Kunpálhalom, Ebes, Kónya valami kitelepítési dologhoz köthetők. De ennél többet nem tudtunk. Most nyáron Lányi András barátommal sétáltunk itt, a Viszák melletti erdőben. És ahogy

sétáltunk, sétáltunk, szépen átértünk Ispánkra. Ott megismerkedtünk egy nénivel, akiről kiderült, hogy őt az Őrségből Kónyára telepítették ki. Az is kiderült, hogy én meg Kónyára születtem. És kiderült az is hamar, hogy azt a házat, amelyikbe én beleszülettem – ő építette!

– *A nevét tudod?*

– Róka Bözsi mama. Róka Zsuzsa nagynénje. Mondom neki, de Bözsi mama, nem fizettünk lakbért! De én attól kezdve tudtam azt, hogy mi a dolgom itt. Ma, 2007. október 23-án, amikor itt Viszákön beszélgetünk, ünnep van. Attól a találkozótól fogva én úgy szerveztem ezt az ünnepet, hogy a Hortobágyról jöjjön minden, amit én ehhez gondolok. Elmentem, hogy megszervezzem ezt az eseményt. A nyáron forgattunk egy filmet a Hortobágyról, Vitézy Lászlóval. Eldöntöttem akkor, hogy ide szeretnék az Őrségbe egy birkapörköltös ebédet, és meghívom rá a pajtámba a Hortobágyra kitelepítetteket. Nem vagyok meggyőződve arról, hogy akik oda ki voltak telepítve, kaptak birkapörköltet, noha juhodályban kellett lakniuk. Elhatároztam, hogy onnan hozok birkát és főzőembert.

A forgatás egyik napján kiszálltam az autóból, mentem a forgatásra vagy már haza, a szállásra, nem emlékszem, ott ült egy épület előtt egy ember. Leültem mellé, mondom: „Jó napot kívánok!” És elmondtam neki, hogy az Őrségből sokan voltak kitelepítve a Hortobágyra, Kónyára, és én szeretnék rendezni ennek emlékére az Őrségben egy eseményt. Különbén Szarvas József vagyok, és kónyai lakos. „Tudom! Tudom” – mondta az ember: Kozma János, aki most épp itt főzi a birkapörköltet, csodálatosan. És akkor mondtam, hogy kellene odahozni egy-két birkát, szakácsot. Hosszan elmondtam a történetet, de én nem kértem semmit. Hogy is van a Nagy László-versben: „nekem a kérés / nagy szégyen, / adjon úgysis, ha / nem kérem.”

– *Adjon az Isten...*

– Adott. Aszongya Kozma Jani bátyám: „Na jó, szakácsa már van!” Ezt a beszélgetést hallotta egy fiatalember, aszongya: „Szerencséje van, mert a legjobb főzőembert kérte ki a Hortobágyról. De akkor birka is lesz!” És a fiatalember adta az ünnephez a birkát. Ezt az egészet elmondtam egy srácnak, aki engem vitt a forgatás helyszínéről vissza a szállásra. Rámnéz: „Ez milyen megható! De akkor én meg elviszem őket Viszákra, és vissza is hozom a Hortobágyra.”

– *Mindenki mindent ajándékba?*

– Igen. De haladjunk tovább! Horváth János festőművész barátomnak a nyáron itt Szalafőn volt kiállítása. Láttam, hogy vannak hortobágyi képei. Főlhívtam telefonon, hogy János, láttam a festményeidet, és hogy vannak hortobágyi témájúak közöttük. Állítsd ki

Balogh Jánost tizenhárom éves korában szüleivel és nővéreivel együtt Bajánsenyérről hurcolták el a Hortobágyra, a tedeji állami gazdaságba

őket a vizzáki portámon a Kultúr Pajtámban, mert jönnek a Hortobágyról emberek, jön egy olyan ember is, aki a pörköltet főzi. Azt mondja erre Horváth János: „Csak nem a Kozma Jani? Ha-ha-ha!” Hát, mondom, de! „Őt is lefőstöttem!” – mondja Horváth János. Itt is van a kép Kozma Janiról, ott lóg a pajta falán. Minden szépen összecseng. Mondom ezt azzal, hogy azért ez a mai egy nagyon komoly és nehéz nap.

– *Miért nehéz?*

– Azt gondolom, hogy ami most itt Viszákon történt, hogy kiteljesedett egy gondolat, az egy súlyos gondolat és súlyos történet. Nehezen végigbeszélhető, de mindenképpen végigbeszélendő történet. Én itt ebben a faluban gyűttment vagyok. Avas Jóska, a polgármester, barátom. Ő hozzáfogott, hogy beemelje, hogy visszaemelje e közösségbe e közösség saját történetét. Felvállalta, hogy ráébressze az embereket: érdemes erről beszélni! Nagy bátorság kell ehhez, még ennyi idő után is. Az Őrség – az egykori Őrnagyság – központjában, Őriszentpéteren 2006-ban kezdődött az Élő Emlékezet Ünnepe, az Ispánkról elszármazott Róka Zsuzsa kezdeményezésére. Ők szervezték meg az ünnepet, amely most nálunk folytatódik, a Budapestről Őriszentpéterre betelepült Sülyi Péter is, Róka Zsuzsa is részt vett a szervezésben, és itt vannak ma is. De itt, Viszákon mi visszabontottuk az ünnepet, tágtítottuk az emlékezetet és konkrétan megneveztük azokat a családokat, akiket innen telepítettek ki. Már fél napja ott áll fölavatva az emlékmű a falu közepén, egy kiszáradt, derékba tört fa. A törzs letört, felső részébe van belevésve a három kitelepített család, a Böhm, a Dávid és a Török család neve. Meg vannak nevezve!

– *Mert?*

– Amikor eldöntöttem, hogy hozzájárulok az Élő Emlékezet Ünnepéhez, akkor még nem tudtam, hogy a Dávid család visszajött. Ezt elmonda-e neked ma valaki, hogy ők 1956-ban visszajöttek? Október 23-án győzött a forradalom Budapesten, és ők október 25-én már itt voltak. És kikergették őket! Akkor már nem fogadta vissza őket a falu.

– *Miért nem?*

– Én ezt nem tudom. Jó a kérdésed. Feltételezem, hogy azért nem, mert addigra már szét lett hordva az a vagyon, amit itt kellett hagyniuk. A ház, az állatok, ásó, kapa... És amikor ezt megtudtam, arra gondoltam, hogy jaj, jaj! De nehéz lesz, amibe belekezdünk! Ez nagyon nehéz lesz! És ebben nem csalatkoztam. Szerintem ez a dolog még nincs befejezve. Avas József bátorsága, a polgármester bátorsága kellett ahhoz a gondolathoz, amit megfogalmaztunk és most elindítottunk. Ez a legmélyebb... Hogy mondjam, megpróbálok pontos lenni: ez a legmélyebb beavatkozásom ebbe a közösségbe.

– *Miért?*

– A kitelepített, azután meg kikergetett Dávid családból ma ketten is itt voltak Viszákon. És jól érezték magukat.

– *Befogadott téged a falu...*

– Már régen elfogadják, hogy én járok ide, már meghívhatom őket a Kultúr Pajtám rendezvényeire. Sőt, a Nemzeti Színházba is, hogy megnézzenek. Ha arányítom a településeket, Viszákról jöttek legtöbben: 280 fős faluközösség, és abból hatvanan már voltak a Nemzetiben. De az, hogy így belenyúltunk ebbe a dologba – ez a legkényesebb, legproblematikusabb cselekedet, mert közel van. Ehhez bátorság kellett, Avas Jóska bátorsága, mert

én, a gyüttment, én könnyen mondtam, hogy erre készülök, ezt akarom. De ő, a helyi lakos befogadta ezt a gondolatot és melléállt. De persze nem csak Avas Jóskával ketten vagyunk így gondolatilag összekötve. Én már régről jóban vagyok Pórszombatról Kovács Gyulával, aki az emlékműhöz szolgáló kiszáradt, kidőlt fát megtalálta az erdőben, és elküldte. Kovács Gyula küldte a körtefacsemetét is, amelyet az emlékmű közelében ültettünk el.

– *Kovács Gyula?*

– Ő Pórszombaton erdészmérnök. Csodálatos rendezvényei vannak évről-évre, amelyekről senki nem tud semmit. Ma délután még várja, hogy átmenjünk hozzá, és megnézzük végre az aradi vértanúk emlékére állított kiállítását. Addig nem bontja le, amíg én nem látom. És tudom, hogy csodálatos lesz. Itt sok ember összedolgozása folyik. Értékmentés és új értékek teremtése.

– *Kétféle életet élsz? Hogy van ez?*

– Ha kötelező volna itt élnem, megbolondulnék. Ha kötelező volna Budapesten élnem, akkor is. Valaki egyszer azt mondta rólam: „Te mindig egyik asztaltól mész a másikig.” Én ismerem azt a lelkiséget, azt a gondolatiságot, amiben a vidéki ember, a parasztember él. Nagyon nehezen fogadnak be bárkit. Nagyon könnyen befolyásolhatóak, könnyen vezethetőek. Könnyen hajlanak a jóra, és könnyen a rosszra. És kihúzták alóluk a talajt. Ha átmegyünk Ausztriába, de még Szlovénia se rossz példa, ott a parasztember csodálatosan áll a saját lábán. Büszke a múltjára és hagyományaira. Ez itt nincs. Nincs! Milyen dolog ez? Miért van így? Itt Viszákon most él 280 lélek. Száz évvel ezelőtt majdnem hatszázan laktak itt és volt több száz tehénük. A 280 mostani lakosnak ellenben nincs egyetlen tehene se. Egy falu, amelyikben nincs egyetlen egy tehén se! Milyen táj az, amelyben nincs tehén, nincs állat? Hanem a bevásárlóközpontból hozzák a tejet. És a tájban élő gazda azon gondolkodik, hogy hát persze, nekem nem éri meg állatot tartani. De megéri bemenni a multinacionális bevásárlóközpontba. Azt gondolom, hogy ahol így gondolkodnak, ott óriási baj van! Meg kell fejteni, hogy miért. Ki kell deríteni, hogy ennek a bajnak mik az okai. És hogyan lehet gyógyítani. Nyilván nem nekem, én színész vagyok. De hogyha én azon dolgozom, hogy az a 300 tehén jöjjön vissza, akkor hátha mások is elkezdenek ezért dolgozni. És visszajönnek majd a tehének. Mert hiányoznak a mezőről. Arról a mezőről, legelőről és szántóról, amelyet az itt élő emberek beültetnek lucfenyővel, mert az könnyen megtérül. A luc meg elvette a teret a legelőtől, a szántótól. Itt nagyon rossz termőtalaj van. Itt a legelőnek nagyon nagy tere volna. És ha van legelő, akkor kitelne az állat. A lucfenyővel saját életterét csökkentti az itteni nép.

– *Gyorsfenyő, gyors siker?*

– Ugye? Hát persze. Visszatérve a kiindulópontunkhoz, éppen azokat az embereket

A bajánsényei Balogh János hozta a „rabortát”

telepítették ki az Őrségből, akik pontosan tudták, hogy mi a teendő. És akiknek volt valami kis gazdaságuk: malom, kocsmá, azokat innen kipucolták. És akkor most mégis, mit tegyünk? Ide kell telepíteni olyan embereket, akiknek van malomszándékuk, kocsmaszándékuk, szándékuk tehének tartására... Nekik kellene itt letelepedniük. A történet világosan erről szól.

– *Nehéz volt megszervezni a mai napot?*

– Ezt? Ezt már nem! Március 15., falunap – azokat igen. De a mai rendezvény megszervezése és előkészítése közben én már nem tudtam itt lenni a faluban, mert a Nemzeti

Arcok a vizsáki megemlékezésen

Ökumenikus istentiszteleten áldják meg az Élő Emlékezet fáját

Színházban főpróbahetet tartottam, nem lehettem itt. Itt már mindent a helybeliek vittek véghez, mindent ők szerveztek meg. Vagyis én, ha úgy tetszik, ötletgazda voltam, vagyok. Ez a közösség pedig már képes arra, hogy kivitelezzen egy ilyen rendezvényt.

– *A kertetet, a felújított pajtádat felajánlottad az eseményre?*

– Igen. Kozma Gábor, a Vas Népe munkatársa Kultúr Pajtának keresztelte el, amiért veszekedtem vele egyszer, kétszer, háromszor. Most már elfogadtam, jó, legyen Kultúr Pajta. Olyan értelemben, hogy a hatalmas magyar kultúrának egy kis tere egy kis faluban.

Fotó: Lovas Kati